

ОСНОВНІ РИСИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ В. ГРЕНДЖІ-ДОНСЬКОГО ЯК ПУБЛІЦИСТА

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Випуск 21.

УДК 070(09)

Барчан О. Основні риси індивідуального стилю В. Гренджі-Донського як публіциста; 12 стор.; кількість бібліографічних джерел – 12, мова українська.

Анотація. У статті досліджуються основні риси індивідуального стилю Василя Гренджі-Донського як публіциста. Визначаються основні чинники, що впливають на стиль публіциста, зокрема особливості світогляду, психологія автора. Охарактеризовано специфіку фактажу й аргументації в публікаціях журналіста.

Ключові слова: публіцистичний стиль, світогляд, публіцистичний темперамент, аргументація, фактаж, художні засоби, публіцистика.

Annotation. The article the basic features of the individual style of Vasil' Grendza-Donsky as a publicist have been investigated. The basic factors are determined, which influence the publicist's style, specifically the peculiarities of world view and the author's psychology. The specific of the factazh and argumentation is characterized in the journalist's publications.

Key words: publicistic style, world view, publicistic temperament, argumentation, factazh, belles-lettres devices, publicistic.

Публіцистична спадщина Василя Гренджі-Донського сьогодні нараховує понад 200 статей різних жанрів, опублікованих у часописах Закарпаття 20-30-років ХХ століття. Це замітки, репортажі, інтерв'ю, звіти, статті, есе, замальовки, листи, рецензії, фейлетони та нариси у відомих на той час часописах: „Русин” (1920-1923), „Підкарпатське пчолярство” (1923-1926), „Пчілка” (1923-1932), „Наша земля” (1927-1928), „Свобода” (1922-1938), „Українське слово” (1932-1938), „Нова свобода” (1939), „Урядовий вісник” (1938-1939). Тематично публіцистика відомого письменника та журналіста охоплює широкий спектр політичних, соціальних та культурних проблем закарпатців у міжвоєнний період. Центральною проблемою більшості публікацій є боротьба за національне самовизначення та соціальне визволення українців краю. Це питання утвердження української літературної мови на Закарпатті, соціального та культурного розвитку закарпатських українців, їхнього об'єднання у боротьбі з політичним русинством, москвофільством, угрофільством, у боротьбі за створення своєї незалежної держави – Карпатської України.

Більшість дослідників, які звертали свою увагу на публіцистичну діяльність Василя Гренджі-Донського, а це: В.Габор, М.Мольнар, М. Вайда-Копанський, А. Пестременко, П. Лісовий, П. Петрище, М. Вегеш, Н. Ференц та інші, в основному акцентували свою увагу на редакторській, журналістській діяльності митця, подекуди зосереджуючись на окремих тематичних аспектах його публіцистичної творчості. Одна з останніх публікацій є передмова В. Ільницького „Публіцистика Василя Гренджі-Донського” до книжки публіцистики „Я теж українець” (2003), в якій коротко

представлено публіцистичну спадщину журналіста. Питання індивідуального публіцистичного стилю В. Гренджі-Донського ставало предметом уваги лише деяких із дослідників, в контексті досліджуваних ними проблем. Так у статті „Роль журналу „Наша земля” в боротьбі за соборність України”, звертаючи свою увагу на актуальність публіцистичних творів журналіста, його майстерність переконувати, доносити свою думку до читача, Надія Ференц зауважує: „Ставлячи проблеми, письменник пропонував шляхи їх вирішення. Образне уявлення про побачене і пережите дають діалоги з людьми, які органічно вплітаються в авторську мову. В. Гренджа-Донський готувати думку читача до відповідних висновків і дій...”[1,с.397]. В. Ільницький також наголошує на органічному поєднанні публіцистичного й художнього стилів у статтях журналіста: „...У багатьох творах відчувається вправна рука письменника – поета і прозаїка, – який природно вводить у своє публіцистичне письмо пластично подані, психологічно вмотивовані, емоційно забарвлені, позначені великою впливовою силою на читача штрихи-картини...” [9, с.9]. Однак, окремого дослідження особливостей індивідуального стилю Василя Гренджі-Донського як публіциста на сьогодні не має.

Проблема специфіки публіцистичного стилю певного автора у багатьох дослідників впливає із „цільового призначення цього стилю – повідомлення нової інформації, вплив на масового адресата, прагнення переконати в чому-небудь читача.”[12,с.82]. В залежності від засобів, які використовує публіцист і своїх творах, і визначається його індивідуальний стиль. На думку В. Здорогеви, творче обличчя публіциста (або індивідуальний стиль публіциста) визначається „...насамперед

авторським підходом до теми, його світоглядом. Далі – його вмінням побудувати твір, вмінням вплинути на читача – логічним судженням і образами. І нарешті, мова – лексика, структура фрази, манера розповіді, неповторна авторська інтонація” [7, с.97]. Отже, як бачимо, стиль – це спосіб осмислення проблеми, спосіб викладу своїх думок у формі публікації певного жанру, спосіб аргументації і переконання; стиль – це сукупність рис, що характеризують усі етапи роботи над публіцистичним твором, усі аспекти творчої праці, результатом якої є текст: осмислення фактів, ситуацій, проблем, виклад матеріалу у тій чи іншій жанровій формі, використання тих чи інших прийомів аргументації і переконання, щодо аспектів – це гносеологічний, психологічний, ідеологічний мовно-літературний і т. д. Таким чином, кількість можливих комбінацій навіть за невеликої кількості чинників, ознак публіцистичного методу, публіцистичного тексту, публіцистики дає підстави і можливість кожному авторові виробити свій індивідуальний стиль. В контексті дослідження публіцистичного стилю митця важливим питанням також є проблема впливу світогляду особистості на його творчість. Так дослідник В. Качкан вважає, що публіцистика здатна формувати світогляд аудиторії, і, „доносячи до читачів найрізноманітнішу соціальну інформацію в ідеологічній оцінці, з певним політичним і естетичним навантаженням, впливає на розум і почуття, формуючи при цьому світоглядну позицію.” [10, с.33]. Щодо відомих авторів, то аксіомою є те, що практично кожен із них має свою манеру, свій стиль, на які впливав і світогляд. Не був винятком і В. Гренджа-Донський.

Світоглядна позиція В. Гренджі-Донського, безумовно, впливала на його творчість, як літературну, так і публіцистичну. Він почував себе українцем протягом усього періоду публіцистичної творчості, а також, у результаті еволюції поглядів – націоналістом (це більшою мірою 30-ті роки). Безперечно, що цей чинник впливав на вибір теми, на інтонації, тональність, частково і на характер аргументації. У своїх публікаціях В. Гренджа-Донський не вагався називати себе українцем, націоналістом. Це було в статті „Неграмотні, недостойні нам, нас провокують”. Він не вагався заявляти, що „господарями в нашій країні є ми, українці”, як це було в статті „Впали маски”, а це майже повторення однієї із головних тез українських націоналістів – „Україна для українців”. Як український публіцист, В. Гренджа-Донський у своїх публікаціях постійно підкреслював національний аспект тієї чи іншої проблемної ситуації, він захищав національні інтереси українців, він не боявся відверто писати про чеський і мадярський шовінізм. Йому не потрібно було спеціально відшукувати гострі соціальні проблеми, оскільки практично в усіх сферах суспільного буття національні й соціальні інтереси українців влада ігнорувала. Це, скажімо, серія статей про шкільну політику („Наша” шкільна політика”, „Шіmek і його шкільна політика”, „Наслідки шіmekівської політики на Берегівщині”, „До статті „Наслідки шіме-

ківської політики...”, „Наслідки шіmekівської політики”), подорожні нариси („По Підкарпатті – Країна темноти, нужди, голоду й ... чехізації”, „Нужда, голод, темнота, розпука і ... чехізація”, „Нечуваний голод на Волищині”), це серія публікацій про стан української культури тощо. Зростання української національної свідомості серед закарпатців в 20-30 роках ХХ століття є доказом того, що світогляд автора накладає відбиток на світогляд читача. І в цьому також вбачаємо беззаперечну силу публіцистичного слова.

Характерною ознакою індивідуального стилю В. Гренджі-Донського також був його публіцистичний темперамент, що виявлявся у тональності, в емоційній насиченості публікацій. Стосовно цього і психологи, і теоретики одностайні. Так, на думку В. Здоровеги, „по-перше, емоціональна насиченість матеріалу потрібна тоді, коли нам необхідно найпереконливіше довести до свідомості читача значні, важливі і правдиві висновки. По-друге, навіть неправдивий, ідейно шкідливий матеріал, коли він написаний емоційно, може, особливо спочатку, мати серйозний вплив на читача, слухача” [7, с.160].

На важливій ролі емоцій у структурі тексту акцентував В. Різун. За його твердженням, „зачіпаючи емоції читача, автор зачіпає найтонші струни його душі, від звучання яких залежить подальше розуміння тексту” [11, с.22].

В. Гренджа-Донський захищав природні права українців на їх же прадавній етнічній українській землі, у цьому була його моральна перевага, це відкривало тезам його публіцистичних творів історичну перспективу. Отже, моральна й історична рація була на його боці, що, без сумніву, сприяло не просто емоційній насиченості, а й емоційній переконливості.

Так, В. Гренджа-Донський не приховував свого обурення з приводу політики Праги, спрямованої на чехізацію краю. У десятках публікацій В. Гренджа-Донський вжив це поняття – „чехізація”, і в тому суспільно-духовному контексті в тлумаченні публіциста воно (як і власне політика) набувало образливого для національної гідності українців значення. Це створювало відповідне емоційне і психологічне тло, перетворювалося в надзвичайно сильний подразник, що змушував українців реагувати, що, власне, подразнював їх національні почуття. В. Гренджа-Донський не приховував зневажливого ставлення до „мадяронів” як до ренегатів, як до зрадників свого народу, і постійно підкреслював, що вони мають підтримку чеського уряду. Але чи не найбільше публіцистичний темперамент В. Гренджі-Донського проявився у ставленні до москвофілів (русофілів). Цей політичний рух спирався на нечисленну російську еміграцію, на тих небагатьох закарпатських українців, які традиційно вірили в ідею єднання з Росією (але не більшовицькою), вони мали серйозну підтримку з боку уряду, а суттю цього руху була українофобія. Ставлення В. Гренджі-Донського до москвофілів (русофілів) було однозначним – нещадно критикував, висміював, саме їх він визначав як

найбільш небезпечного ворога українства. Не будемо говорити про ненависть В. Гренджі-Донського до цього політичного руху, але непримирнене ставлення було фактом. Серед тодішніх діячів і публіцистів В. Гренджа-Донський належав до тих, хто займав безкомпромісну позицію (взяти хоча б його статтю „З москвофілами не може бути порозуміння!“ в „Українському слові“ за 25 червня 1938 р.). Звідси – використання негативно забарвленої лексики, назв на означення цієї політичної течії (москалі, москалізм, кацапи, кацапня тощо), звідси іронія і сарказм, коли він пише про їх діяльність („Із смітника „Общества ім. Духновича“, „Велике фіаско кацапського „Конгресу“ в Ужгороді“). До речі, у цьому відношенні публіцистику В. Гренджі-Донського варто порівняти з публіцистикою А. Волошина, адже як однодумці вони мали одних і тих же політичних противників, але А. Волошин більш дипломатичний, він стриманий і розважливий, спокійний і толерантний. В іншій тональності – святковій, урочистій, піднесено-патетичній – писав В. Гренджа-Донський про події, які засвідчували успіхи українського національного життя („Конгрес народної молоді Підкарпаття дня 7. VII. 1929“, „II-ий з'їзд української молоді в Мукачеві“, „Величний Всепросвітянський з'їзд в Ужгороді“, „Перший жіночий конгрес в Ужгороді“, „Народна влада Підкарпаття...“).

Аргументація в публіцистиці В. Гренджі-Донського теж має свої особливості. Природа публіцистики така, що вона дає можливість використовувати різні види аргументації, тобто, публіцистична аргументація охоплює і логічні, і емоційні аргументи, а суть ефективності, суть впливу публіцистичного виступу залежить іноді навіть не від рівня, характеристики, виду аргументів, а від об'єктивних (позатекстових) чинників. Поєднання різних видів аргументації само по собі не є ознакою індивідуального стилю. Його ознакою може бути схильність до якогось одного виду, ефективного, майстерне використання якогось одного прийому, власне, домінування якоїсь однієї чи кількох рис, ознак. Та все ж від хисту публіциста у великій мірі залежить вибір самих аргументів, способів їх поєднання та оригінальність подачі.

Характерним щодо використання різноманітних видів аргументації є нарис „Нужда, голод, темнота, розпука і ... чехізація“ (ч. 7 „Нашої землі“ за 1927 р.). Автор протестує проти порушення національних і соціальних прав українців, проти економічного визиску українського населення. В. Гренджа-Донський не вдається до якоїсь надскладної логічної аргументації, що була б незрозуміла простому читачеві, селянинові. Роль аргументів виконують яскраві, кричущі і ... добре відомі факти. Звичайно, публіцист не просто називає ці факти, а коментує їх, аналізує, порівнює – він описує, за його словами, „наслідки „демократичного“ панування шовіністично-чехізоторського режиму на Закарпатті і змальовує, може, соту частину того, що в дійсності народ переживає“. Ось ці факти: в одному із сіл град знищив усю озимину, а

влада нічим не допомагає селянам; у чотирьох селах нема жодної школи для українських дітей, але для чотирьох єврейських дітей відкривають чеську школу; „Зарівав поросю, а щоб міг заплатити за нього податки, то мусів продати теля!“ у селі Синевир–Поляна „пани ведмедів м'ясом годують, а люди з голоду пухнуть!“[6], селяни не мають достатньо родючої землі, а місцева влада віддає навколишні ліси і поля в оренду для полювання. В. Гренджа-Донський добре знав впливову силу таких фактів, та й що потрібно було пояснювати селянинові, який на заробітках отримав 488 крон, а за той час у борг купив кукурудзи, щоб прогледувати сім'ю, на 900 крон.

Неспростовні факти В. Гренджа-Донський доповнював саркастичними коментарями (випадок із заріганим поросям і вимушено проданим телям не поодинокий): в „русской“ читальні ім. Духновича співають ... українських пісень (цей факт публіцист доповнює признанням одного із корифеїв „кацапського гнізда“, як він пише, в тому, що й російські емігранти знають, що на Закарпатті нема ґрунту для москвофільства, але працюють вони для посад. Інша річ, чи ця розмова справді відбулася, чи це пропагандистський прийом автора); „наші“ вчителі в українських школах не знають української мови, бо це або чехи, або росіяни, а кваліфікованих вчителів–українців влада звільняє; із неприхованим сарказмом публіцист описує із слів очевидців (це він підкреслює) святкування десятої річниці республіки в окружному містечку Волове, про поведінку окружного начальника Айзнера, „мабуть чеського жида“ (очевидно, публіцист свідомо вказує на національність чиновника і, зрозуміло, що це некоректний прийом, неприйнятний в демократичній пресі і демократичному суспільстві, але ефективний). Аналогічне поєднання різних видів аргументації характерне і для нарису „Нечуваний голод на Волівщині“ (ч. 29 „Українського слова“ за 1934 р.), і для інших публікацій.

Проте В. Гренджа-Донський вдавався і до чисто фахового економічного аналізу. Найбільш характерною у цьому відношенні є публікація „Вилучіть з монополію кукурудзу!“ (ч. 30 „Українського слова“ за 1935 р.). Саме в результаті аналізу публіцист довів, що завдяки державній монополії на кукурудзу держава підвищує ціну на готовий продукт майже втричі і заробляє мільйони на здоров'ї найбіднішого, обдертого, босого і голодного українського населення; саме тому він вимагає вилучити кукурудзу з державної монополії, запровадити вільний ввіз і вільну торгівлю, а винних, що наживаються на біді українського населення, притягнути до карної відповідальності.

Це не поодинокий випадок використання статистичних фактів, цифр чи документальних даних. В. Гренджа-Донський вмів за фактом побачити явище, тенденцію, вмів проаналізувати зміст і пропагандистську енергетику факту. Якщо Л.Виготський писав, що „слово – це філософія факту“ [2,с.365], то у багатьох відомих публіцистів опис, аналіз факту перетворювався в потужне ви-

проміювання пропагандистської енергії, факт ставав публіцистичним образом. Показовою є публікація „Готель „Солома”[4]. На нашу думку, це фейлетон, оскільки тут є сатиричне узагальнення конкретної ситуації, сконцентроване в цьому образі – „Готель „Солома” (хоча це можна сприйняти і коментар до цієї події, до цього факту). Публіцист відштовхувався від трагічної події, про яку вже повідомляла газета „Українське слово”, – однієї ночі на околиці Ужгорода в скиртах соломи й сіна згоріло двадцять п’ятеро людей, бідних заробітчан і безпритульних, що приходили сюди переночувати. Оці скирти публіцист і називає саркастично готелем „Солома”, який стає публіцистичним образом, символом нужди і безправ’я. Позиція автора конструктивна – він пише про необхідність збудувати притулок для найбідніших і безпритульних.

Емоційній насиченості публіцистичних творів сприяють й інші засоби, зокрема засоби поетичного синтаксису, і використання риторичних вигуків, запитань, звертань, і використання метафор, і повторення тієї чи іншої тези. До останнього засобу В. Гренджа-Донський вдавався часто. Скажімо, вже згадуваний подорожній нарис „Нужда, голод, темнота, розпука і ... чехізація”, який складається з п’ятнадцяти зарисовок, які могли б існувати і як самостійні публікації, але все об’єднує в цілість одна й та ж теза – „чеська влада асимілює і визискує українців”[6]. Показово цю тезу публіцист повторював у десятках інших публікацій. Протягом усієї міжвоєнної доби В. Гренджа-Донський послідовно, невтомно, беззастережно повторював іншу публіцистичну тезу – „москвофіли (русофіли) – вороги українців”, на нього не впливало навіть те, що потрібно було шукати компромісу, бо це було в інтересах українців. Цю групу публікацій підсумувала стаття „Бродіївщина і фенциківщина скраховали” (ч. 117 „Нової свободи” за 1938 р.). Ці (та й інші) тези вже перетворилися на певне політичне гасло, стали пропагандистським стереотипом. Це той випадок, коли використання стереотипу не потребує й аргументації, коли сама його поява вже викликає появу відповідну емоційну реакцію. Постійне, послідовне, повторення певного гасла, стереотипу створюють ефект навіювання, власне, це і є навіювання, коли

аудиторію у чомусь переконують, не особливо турбуючись про логічну аргументацію тези чи думки, навіть через друковане слово, а не лише за умови особистого контакту, як це стверджує В.Здорова [8, с.141].

Ми порушили лише деякі аспекти публіцистичного переконання в публікаціях В. Гренджі-Донського, лише деякі прийоми логічної й емоційної аргументації. Ми вважаємо, що в публіцистиці журналіста переважає експресивно-емоційний аспект над логічним, у ній проступає яскраво виражене агітаційно-пропагандистське начало.

Впадає в око ще одна риса публіцистики В. Гренджі-Донського, зумовлена його літературним талантом. Очевидно, що в цьому є певна закономірність. Сучасники В. Гренджі-Донського (А. Волошин, Є. Маланюк, О. Ольжич, Ю. Клен, Ю. Липа, О. Теліга, Б. Кравців, У. Самчук та ін.) теж володіли непересічним літературним талантом, і були водночас публіцистами. Щоправда, вони не виконували, на відміну від В. Гренджі-Донського, рутинної журналістської роботи. Питома вага чисто журналістських публікацій у В. Гренджі-Донського набагато більша. Але саме ця обставина і наявність літературного таланту змушували В. Гренджу-Донського збагачувати структуру традиційних журналістських жанрів, а саме – вдаватися, наприклад, до різних прийомів наративності, що притаманна художній літературі, власне, прозі. Можна сказати, що В. Гренджа-Донський белетризував журналістські жанри у тих типово журналістських публікаціях, у яких йому доводилося не роздумувати, а розповідати, інформувати, повідомляти. Саме тому іноді важко визначити жанрову приналежність тієї чи іншої публікації (хоча це принципового значення і не має), саме тому і мова цих публікацій – не „газетна”, вона яскрава, соковита, багата на мовно-стилістичні засоби. Це надавало журналістській (публіцистичній) розповіді, публікації пластичності.

Можна сказати, що В. Гренджа-Донський був публіцистом у літературі і залишався літератором у журналістиці. В інтерв’ю львівському „Новому часові” (ч. 222 за 1935 р.) публіцист сказав, що він любить епіку, власне, ця епічність і була притаманна його журналістським творам.

Література

1. Актуальні проблеми журналістики: Зб. наук. праць. – Ужгород: Ліра, 2001. – 492 с.
2. Выготский Л. Исторический смысл психологического кризиса. Методологическое исследование // Выготский Л. Собрание сочинений: В 6 т. – М.: Педагогика, 1982. – Т. 1: Вопросы теории и истории психологии / Под ред. А.Р.Лурия, М.Г.Ярошевского. – 488 с.
3. Гренджа-Донський В. Вилучить з монополію кукурудзу! // Українське Слово. – 1935. – Ч. 30. – 5 вересня.
4. Гренджа-Донський В. Готель „Солома” // Наша земля. – 1935. – Ч.14. – 11 квітня.
5. Гренджа-Донський В. Нечуваний голод на Волівщині // Українське Слово. – 1934. – Ч. 29. – 2 серпня.
6. Гренджа-Донський В. Нужда, голод, темнота, розпука і ... чехізація. Ровером по Закарпатті // Наша земля. – 1928. – Ч.7. – 25 липня.
7. Здорова В. Мистецтво публіциста: Літературно-критичний нарис. – К.: Рад. письм.,1966. – 176 с.

8. Здоровега В. Пошуки істини, утвердження переконань: Деякі гносеологічні та психологічні проблеми публіцистики. – Львів: Вид. об'єдн. „Вища школа”, вид-во при Львівському державному університеті, 1975. – 176 с.
9. Ільницький В. Публіцистика Василя Гренджі-Донського [Передмова] //Гренджа–Донський В. Я теж українець: Публіцистика. – Ужгород: Закарпаття, 2003. – С. 5–12.
10. Качкан В. Про публіцистику (Літературно-критичний нарис). – К.: Дніпро, 1982. – 174 с.
11. Різун В. Аспекти теорії тексту // Нариси про текст. Теоретичні питання комунікації і тексту / Різун В. В., Мамалига А.І., Феллер М.Д. – К.: РВЦ „Київський університет”, 1998.– 336 с.
12. Смелкова З. Риторические основы журналистики. Работа над жанрами газеты: учеб. пособие / З. Смелкова, Л. Ассуирова, М. Савова, О.Сальникова. – 5-е изд. – М. : Флинта : Наука, 2007.– 320 с.

Барчан Олеся Василівна – канд. філол. наук, доцент кафедри журналістики УжНУ.